

nüz müslüman olmayan Cava'nın iç bölgelerine de akınlar yaptı ve XI. yüzyıl Çin kaynaklarının Macapahitler'in önemli liman şehri olarak gösterdikleri Tuban'ı fethetti (1527).

Trenggana din adamlarının ve çoğunluğu melez olan dindar tüccarların hâmişi idi. Demak'ın gücünün Batı Cava'da yayılmasını, Trenggana'ya bağlı bir âlim ve asker olan, Şeyh İbn Mevlânâ olarak da tanınan Sunan Gunung Jati sağladı. Pasai'de doğduğu söylenen Sunan hac için Mekke'ye gitmiş ve dönüşte Demak'ta yerleşmişti. Burada pek çok öğrencisi olmuş ve büyük itibar görmüştü. Ayrıca hükümdarın da teveccühünü kazanarak onun kız kardeşiyle evlenmişti. Daha sonra kendisi henüz İslâm'ın ulaşmadığı Batı Cava'da çalışmalar yapmakla görevlendirildi ve Demak'ın Batı Cava sahillerine hâkim olmasını sağladı. Şeyh İbn Mevlânâ buradaki Bentem ve Cirebon limanlarını ele geçirdi. Oğlu Pangeran Pasrean'ı Cirebon'a yerleştirdi, kendisi de Bentem'e yerleşti. Ancak oğlu 1552 yılında ölünce Bentem'i diğer oğlu Hasanüddin'e bırakarak Cirebon'a gitti, vefatına kadar da orada kaldı. Daha sonra halefleri Demak'tan ayrılarak bağımsızlıklarını ilân ettiler.

Trenggana 1543'te Doğu Cava'daki Hindûlar'ın kutsal bölgesi Penanggungan dağına, 1545 yılında da Malang'ı aldı. Ancak 1546'da Hinduizmin Panarukan'daki son kalesine düzenlediği geniş çaptaki saldırıda kesin bir yenilgiye uğradı ve öldürüldü. Ardından ülkede karışıklıklar başgösterdi. Bunun sonucunda da devlet parçalandı. Baştaki hükümdar Sunan Prawata (1546-1561) artık Demak şehrinin dışında hiçbir güce sahip değildi. Kısa bir süre sonra da Demak bölgede güçlenen diğer devletlerin hâkimiyetine girdi (1578).

Demak Ulucamii - Cava / Endonezya

Demak küçük devletlerin dağınık bir federasyonu olup hiçbir zaman merkezî yönetime sahip olamadı. Bu dönemdeki fetihler daha çok cezalandırıcı nitelik taşıyordu. Coğrafi faktörler, Cava'daki diğer devletler gibi Demak'ın da otoritesinin sınırlı kalmasına sebep olmuştur. Bütün bunlara rağmen Demak bir İslâm kültür merkezi olmuş ve müslümanlık buradan iç bölgelere yayılmıştır. Cava'da İslâmiyet'in yayılmasını sağlayan dokuz velînin irşad merkezi olarak kullandıkları Demak Camii ile buradaki evliyâ mezarları, XVI. yüzyıldan itibaren Cavallılar tarafından hizmetle anılan ve ziyaret edilen yerlerdir.

BİBLİYOGRAFYA:

Şâhid Hüseyin Rezzâki, *İndünüşyâ*, Lahor 1974, s. 53-54; H. J. de Graaf — Th. G. Th. Pigeaud, *De eerste Moslimse vorstendommen op Java, Studiën over de staatkundige geschiedenis van de 15de en 16de eeuw*, s-Gravenhage 1974; a.m.f.ler, *Islamic States in Java, 1500-1700*, The Hague 1976, s. 6-9; H. de Graaf, "On Sekizinci Yüzyıla Kadar Güney-Doğu Asya'da İslâm" (trc. Hamdi Aktaş v.dğr.), *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul 1989, s. 23, 24, 25, 35; J. D. Legge, *Indonesia*, Sydney 1980, s. 54; M. C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia*, London 1981, s. 33-35; D. G. E. Hall, *A History of South-East Asia*, London 1987, s. 301-303.

RIZA KURTULUŞ

DEMENHÛRÎ

(الدمههورى)

Ebü'l-Abbâs Ahmed
b. Abdilmün'im b. Yûsuf
ed-Demenhûrî el-Mezâhibî
(ö. 1192/1778)

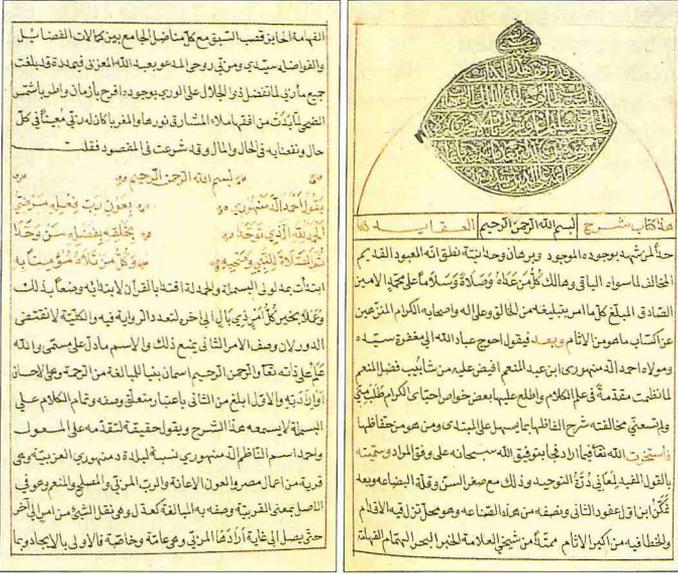
Ezher şeyhi.

1101 (1690) yılında Mısır'ın Demenhûr şehrinde doğdu. Küçük yaşta annesini ve babasını kaybettikten sonra Kahire'ye gitti ve Ezher'de öğrenim gördü; Kahire'de bulunan birçok âlimden ders aldı. Hocaları arasında Abdülcevd el-Meydânî, Abdülvehhâb eş-Şinvânî, Abdüldâim el-Uchûrî, Muhammed b. Abdülâzîz el-Hanefî gibi kişiler yer alır. Dört mezhebe mensup âlimlerden fıkıh okuyarak bu mezheplerde fetva verebilecek bir seviyeye ulaştı. Bu sebeple kendisine "Mezâhibî" unvanı verildi. Dinî ilimler yanında tıp, kimya, aritmetik, mühendislik gibi müsbet ilimleri tahsil ederek bu alanlarda da kendisini yetiştirdi; zamanla büyük bir şöhret ve itibar kazandı. 1177 (1764) yılında hacca gitti ve yöre âlimlerinden ilgi gördü. Ezher şeyhi Şemseddin Muhammed b. Sâlim el-Hif-

nî'nin vefatı üzerine 1182'de (1768) Ezher şeyhliğine getirildi ve ölümüne kadar bu görevi yürüttü. Demenhûrî, ilim çevrelerinde olduğu gibi siyasî çevrelerde ve halk nezdinde de sözü dinlenen bir şahsiyetti. Nitekim valiler idarî konularda kendisine başvurup görüşlerinden faydalanmış, ülkede çıkan iç karışıklıklarda bazı valiler onun evine sığınmıştır.

Kaynaklarda "imam, allâme, âyetullah el-kübrâ" gibi unvanlarla anılan Demenhûrî'nin dikkati çeken bazı görüşleri şöyledir: Maddenin en küçük parçası kabul edilen atom (cevher-i ferd, çuz-i lâ yetecezzâ) parçalanabilir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de zerreden (atom) daha küçük ve daha büyük ne varsa hepsinin apaçık bir kitapta yazılı olduğu belirtilirken (Yûnus 10/61) atomdan daha küçük madde parçalarının bulunduğuna işaret edilmiştir. Bu husus, atomun parçalanamayacağını iddia eden kelâmcıların hatalı olduklarını göstermektedir. **Vahdet-i vücûd*** telakkisi İslâm akidesiyle bağdaşamaz. "Allah'ın zâtı mutlak varlığın kendisidir" ifadesiyle İbn Sînâ'nın da benimsemiş görüldüğü bu düşünce, Allah'ın âlemlerle birleşmiş olduğu (ittihâd) veya ona hulûl ettiği sonucuna götürür. Böyle bir telakkî, yaratıcıyı yaratıklara benzemekten tenzih etme akidesine aykırıdır. Nitekim İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre Allah'ın yaratıklara hulûl etmesi ve onlarla birleşmesi imkânsızdır. Ölen müslüman, ölümünden evvel aksi bir beyanda bulunmadığı takdirde mümin olarak ölmüş sayılmalıdır. Çünkü bu konuda itibar edilecek yegâne delil kişinin ölümünden önceki tutumudur.

Eserleri. Demenhûrî'nin kırktan fazla olduğu belirtilen eserlerinin başlıcaları şunlardır: A) *Dinî İlimlere Dair Eserleri*. 1. *Dürretü't-tevhîd*. Müellifi tarafından *el-Şavli'l-müfid fi şerhi Dürretü't-tevhîd* adıyla şerhedilmiştir (Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 626/3). 2. *Men'ul-eşîmî'l-hâ'ir 'ani't-temâdî fi fi'li'l-kebâ'ir* (Brockelmann, GAL, II, 487). 3. *Hilyetü'l-ibrâr bimâ fi İsmâ'îliyyîn mine'l-esrâr* (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 825). 4. *el-Feyzû'l-amîm fi ma'ne'l-Kur'ânî'l-azîm* (Râgıb Paşa Ktp., nr. 208). 5. *Şifâ'ü'z-zamân bi-sırrı kalbi'l-Kur'ân* (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 825). 6. *Hulûsatü'l-kelem 'alâ vakfi Hamza ve Hişâm* (Nuruosmaniye Ktp., nr. 38). 7. *Keşfü'l-lişâm'an muhadderâti'l-efhâm fi'l-besmele ve'l-hamdele* (Brockelmann, GAL, II, 487). 8. *el-Fethu'r-rabbânî bi-*

Demenhürî'nin *el-Kavülü'l-müfîd* adlı eserinin ilk iki sayfası

(Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 626/3, vr. 29^a-30^a)

müfredâtü İbn Hanbel eş-Şeybânî. Hanbelî fihhına dairdir (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 499). 9. *Ṭarîku'l-ihtidâ' bi-ahkâmî'l-imâm ve'l-iktidâ'*. Hanefî fihhıyla ilgilidir (Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu, nr. 934). 10. *Risâle fi'l-mikât* (Brockelmann, *GAL*, II, 488). 11. *Sebilü'r-reşâd ilâ nef'î'l-ibâd*. Mev'iza ve ahlâka dairidir (İskenderiye 1288; Kahire 1305).

B) Diğer İlimlere Dair Eserleri. 1. *Münteha'l-irâdât min tahkîki esmâ' il-is-tî'ârât* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2995). 2. *Hilyetü'l-lübbi'l-maşûn bi-şerhi'l-Cevheri'l-meknûn*. Ahdarî'nin Celâled-dîn-i Kazvîni'ye ait *Telhîşü'l-miftah*'ın manzum şekli olan *el-Cevheri'l-meknûn* adlı eserinin şerhidir (Kahire 1285, 1305). 3. *İzâhu'l-mühem min me'ânî's-Süllem*. Ahdarî'nin mantığa dair eserine yapılmış şerhlerin en meşhurdur (Mekke 1312). 4. *Şerhu'r-Risâleti's-Semerqandiyye*. *Laḫṫü'l-cevâhiri's-seniyye 'ale'r-Risâleti's-Semerqandiyye* diye de bilinir (Kahire 1273). 5. *Aynü'l-hayât fi istinbâti'l-miyâh*. Jeoloji'ye dairdir (Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu, nr. 934). 6. *İk-dü'l-ferâ'id fîmâ li'l-müselleş mine'l-fevâ'id*. Geometriyle ilgilidir (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 825). 7. *el-Kelâmü'l-yeşîr fî 'ilâci'l-mak'ade ve'l-bevâsîr*. Tıbbâ dairidir (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 499).

BİBLİYOGRAFYA :

Murâdî, *Silkü'd-dürrer*, I, 117; Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, I, 525; Serkis, *Mu'cem*, II, 882-883; Brockelmann, *GAL*, II, 487-488; *Suppl.*, II, 498-499; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 404-405; Şüyûhu'l-Ezher, Kahire, ts. (Matâbiü'l-Ehrâm), s. 18-19; Ziriklî, *A'lâm* (Fethulah), I, 164; *el-Kâmüsü'l-İslâmî*, II, 338-339.

ARIF AYTEKİN

DEMİR, Kemal Tahir

(bk. KEMAL TAHİR).

DEMİR BABA TEKKESİ

Bulgaristan'ın Deliorman bölgesinde bulunan ve Rumeli Bektaşiliği'nin önemli merkezlerinden biri olan tekke.

Günümüzde Bulgaristan sınırları içinde kalan Demir Baba Tekkesi ülkenin kuzeydoğusunda Deliorman bölgesinde, Tuna boyundaki Rusçuk'u Edirne'ye bağlayan yolun üzerinde Razgrad (Hezargrad) şehri yakınlarındaki İspereh (Kemaller/Kemanlar) köyünde bulunmaktadır. Engibeli bir konumu olan ve sık ormanlarla kaplı bulunan Deliorman derinliği-ne nüfuz edilmesi güç, dışarıya kapalı bir bölgedir. Eski Osmanlı metinlerinde "Ağaç denizi" olarak anılan bu yöre yapısından ötürü Osmanlı tarihi boyunca çeşitli Bâtınî zümrelerin sığınağı olmuş, özellikle Şeyh Bedreddin Simâvî isyanının gelişmesinde önemli rol oynamış, isyanın bastırılmasının ardından yüzyıllar boyunca Bedreddinî zümreleri gizliden gizliye barındırmaya devam etmiştir. Öte yandan Rumeli topraklarında fetih ve kolonizasyon hareketlerine katılan Akyazılı Sultan, Otman Baba, Kademli Baba Sultan gibi Rum abdalları zümresine bağlı Kalenderî şeyhlerinin de Deliorman ve çevresine yerleşerek tekkelerini kurdukları görülmektedir. Bektaşiliğin Balım Sultan tarafından teşkilâtlandırıldığı XVI. yüzyıl başlarından itibaren daha önceki dönemlerde etkinliği görülen çeşitli he-

terodoks (râfîzî) zümreleri bünyesinde erittiği, bu arada Anadolu'da ve Rumeli'de yaşayan birçok Kalenderî şeyhinin hâtırasına ve tekkesine sahip çıktığı anlaşılmaktadır. Nitekim Deliorman ve çevresi Arnavutluk'la beraber Rumeli'de Bektaşiliğin en fazla yayıldığı yöre olmuş, bu çevrede birçok Bektaşî tekkesi kurulmuştur. Bunların en önemlilerinden biri olan Demir Baba Tekkesi'nin bânisi kabul edilen Hasan Demir (Timur) Baba'nın hayatı ve şahsiyeti hakkında yeterli bilgi yoktur. XIX. yüzyılda tekkeyi ziyaret eden F. Kanitz ve K. J. Jirecek gibi Batılı müelliflerin eserleri birbirleriyle çelişen, belirli bir coğrafi ve kronolojik çerçeveye oturtulmayan büyük ölçüde menkıbevi bilgiler ihtiva etmektedir. Bu bilgilerin değerlendirilmesinden Demir Baba'nın XV. yüzyıl sonlarında doğduğu, babasının Akyazılı Sultan dervişlerinden Hacı Dede, annesinin yine bu yöredeki tekke şeyhlerinden Turan Halife'nin kızı Zâhîde Dürdane Hatun olduğu, babası gibi kendisinin de Akyazılı Sultan'a intisap ettiği, hilâfet aldıktan sonra tekkesini kurduğu, Kanûnî Sultan Süleyman devrinde dervişleriyle beraber Rumeli serhadlerinde gazâlara katıldığı, bu arada Budin'in fethinde (1539) bulunarak burada bir tekke tesis ettiği, çevre halkı tarafından çok sevilip sayılan, velâyetine inanılan bir kişi olduğu söylenebilir. Ayrıca Deliorman bölgesinin Osmanlı güreşçilik tarihinde çok önemli bir yere sahip olması, yöreden çok sayıda ünlü pehlivanın yetişmesi, Demir Baba'nın da menâkıbnâmelerde ve halk arasında yaygın rivayetlerde çok güçlü kuvvetli olduğunun belirtilmesi ve "Pehlivan Baba" lakabı ile anılması, tekkesinin bir tür güreşçilik merkezi niteliği de taşıdığını, Demir Baba'nın Deliorman'daki pehlivanlık geleneğinin piri olarak kabul edildiğini düşündürmektedir.

Tekkenin inşa tarihi tesbit edilememektedir. F. Kanitz, tekkenin II. Mahmud devrinde kurulduğunu, Abdülmecid devrinde metrük kaldıktan sonra Abdülâzîz'in bir fermanı ile tekrar açıldığını ileri sürerek kuruluş dönemi hususunda hataya düşmüş, K. J. Jirecek de bu görüşten hareketle, 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Tepedelenli Ali Paşa'ya karşı duran, Varna yakınlarında Bektaşî tarikatına bağlı Paşa Baba Tekkesi'nin bânisi "Paşa Pehlivan Baba" lakaplı Rusçuklu Pehlivan İbrâhim Paşa'yı (ö. 1820) Demir Baba ile karıştırarak yanlış bir sonuca varmıştır. Demir Baba'nın hayatı-